

החידוש היומי

חידוש יומי בדף היומי

רוח

צפונית

שלא

נשבה

לישראל

יום רביעי יז אייר

במות דף עב

להצטרפות לקבלת החידוש

a8843414@gmail.com

ביאור הבית הלוי ששני יישובי הגמרא משלימים זה לזה

כתיב (יהושע ה ב-ז): "בעת ההיא אמר השם אל יהושע עשה לך חרבות צורים ושוב מול את בני ישראל שנית. ויעש לו יהושע חרבות צורים וימל את בני ישראל אל גבעת הערלות. וזה הדבר אשר מל יהושע כל העם היוצא ממצרים הזכרים כל אנשי המלחמה מתו במדבר בדרך בצאתם ממצרים. כי מולים היו כל העם היוצאים וכל העם הילודים במדבר בדרך בצאתם ממצרים לא מלו. כי ארבעים שנה הלכו בני ישראל במדבר עד תום כל הגוי אנשי המלחמה היוצאים ממצרים אשר לא שמעו בקול השם אשר נשבע השם להם לבלתי הראותם את הארץ אשר נשבע השם לאבותם לתת לנו ארץ זבת חלב ודבש. ואת בניהם הקים תחתם אותם מל יהושע כי ערלים היו כי לא מלו אותם בדרך".

מבואר בפסוקים שבני ישראל לא מלו בלכתם במדבר, ובגמרא במסכת יבמות (עא:-עב). מבארת הגמרא מאי טעמא לא מהול: איבעית אימא משום חולשא דאורחא, ואיבעית אימא משום דלא נשיב להו רוח צפונית. דתניא כל אותן ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר לא נשבה להם רוח צפונית. וטעם הדבר שלא נשבה להם רוח צפונית: איבעית אימא משום דנזופים הוו [לדעת רש"י] אחר מעשה העגל, ולדעת התוספות (ד"ה לא נשבה) ממעשה המרגלים, שהרי אחרי מעשה העגל כבר מחל להם הקב"ה ואמר סלחתי ונעשה המשכן והשרה שכנתו בתוכם], ואי בעית אימא דלא נבדור ענני כבוד.

ובבית הלוי (פ' בשלח) על הפסוק ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידיים, כתב שלא נחלקו התירוצים, אלא שצריך את שני הטעמים גם משום טורח הדרך וגם שלא נשבה להם רוח צפונית. כי באמת על הטעם של חולשא דאורחא יש להעיר מהכתוב בתורה "ואשא אתכם על כנפי נשרים", ועוד כתוב "המוליכך במדבר זה ארבעים שנה רגלך לא בצקה", ורש"י מפרש שהענן היה נושא אותם והיו מוקפים מכל צד, ואם כן לא היה להם שום חולשא דאורחא. ועל כרחך צריכים אנו גם לטעם השני שלא נשבה להם רוח צפונית.

קושיית התוספות שאין העולם מתקיים בלי רוח צפונית

והתוספות (ד"ה לא נשבה) הקשו מהמבואר בגמרא בגיטין (לא:): שארבע רוחות מנשבות בכל יום ורוח צפונית מנשבת עם כולן, שאלמלא כן אין העולם מתקיים. ויישבו שאף מה שלא נשבה רוח צפונית כשהיו ישראל במדבר, היינו שלא נשבה בפני עצמה אבל ודאי נשבה עם שאר הרוחות, שהרי אם לא כן אין העולם מתקיים.

והבית הלוי כתב ליישב באופן אחר, על פי מה שיש לדקדק בלשון הגמרא, לא נשבה 'להם' רוח צפונית, שמשמעו שרק להם לא נשבה רוח צפונית. ויש לומר שבאמת בכל העולם נשבה רוח צפונית ורק בתוך מחנה ישראל לא נשבה, דהיינו שהרוח הגיעה עד המחנה ואז נפסק הענן ולא נכנס לתוך המחנה מפני שהיו נזופים או כדי שלא לפזר את הענן.

מעתה, מוסיף הבית הלוי, נמצא שגם הטעם השני שהביא הגמרא - שלא נשבה להם רוח צפונית - אינו יכול לעמוד לבדו, שהרי היו מבני ישראל שנפלטו אל מחוץ למחנה והיו מחוץ לענני הכבוד, ואם כן מפני מה לא מלו הם במדבר, והרי היתה להם רוח צפונית. ועל כן גם לפי טעם זה נצרכים אנו גם לטעם השני, מפני טורח הדרך, כי אותם שהיו מחוץ למחנה אמנם נשבה להם רוח צפונית אבל לא יכלו למול מטעם אחר - שכיון שהיו מחוץ לענני הכבוד הרי שהיה להם טורח הדרך.

ונראה לרמוז לדבריו בפסוקים הנזכרים, שתחילה נאמר "וכל העם ילודים במדבר בדרך בצאתם ממצרים לא מלו, כי ארבעים שנה הלכו בני ישראל במדבר עד תום כל הגוי אנשי המלחמה" וגו', דהיינו שהטעם שלא נימולו היו כיון שהיו נזופים מחמת חטא המרגלים, והיינו כמו הטעם שלא נשבה להם רוח צפונית. ואחר כך מוסיף הכתוב "אותם מל יהושע כי ערלים היו כי לא מלו אותם בדרך" - דקדק ואמר 'בדרך' לרמוז לטעם השני שלא מלו אותם כי היה זה בדרך - משום טורח הדרך.

קושיית 'איש ריבנו' מדוע לא מלו הישראלים כדרך שמלו הלויים

והנה למרות המבואר בגמרא שבכל אותם ארבעים שנה לא מלו ישראל במדבר מחמת שחסרה להם רוח צפונית והיו בסכנה, מצאנו במדרשים שהיו מי שמלו עצמם גם באותה עת. על הפסוק (דברים לג ט) "כי שמעו אמרתך ובריתך ינצרו", מביא רש"י את דרשת חז"ל: 'ובריתך ינצרו', ברית מילה, שאותם שנולדו במדבר של ישראל לא מלו את בניהם, והם היו מולין ומלין את בניהם. ומקור דבריו בספרי שם.

בשו"ת חתם סופר (או"ח סימן כה) מביא החתם סופר קושייה, אותה ראה "בספר כתב איש ריבנו ערער יתערער" [ובוונתו לספר איגרת אלאסף שכתב אח"ר וייחס את הספר לרב אחד מאפריקה], והיא, מאחר שבמדבר מלו הלויים ארבעים שנה ולא הסתכנו, כיצד זה הניח משה רבינו ע"ה את הישראלים ולא זרזם על המילה.

החתם סופר דוחה את דבריו כי בודאי חלילה וחלילה למשה רבינו ולשום מנהיג מישראל שיש בידו למחות בעוברי עבירה או במתעצלי קיום עבודה ותורה, שלא ימחה, ואם אינו מוחה עובר על ארור אשר לא יקים וכמו שכתב הרמב"ן (דברים כז כו) בשם הספרי שארור זה הוא על בית דין של מטה שיש בידם להקים ביד העוברים ואינם עושים זאת.

ובעיקר הערתו מדוע לא משה בישראלים מאחר שהלויים מלו ולא נסתכנו, האמת היא כי היפך דבריו הם הנכונים, כי בודאי אין ספק שלמול ולצאת לדרך סכנה היא לולד, וכמו שמצאנו שלא נענש משה רבינו על המילה אלא בדבר שהתעסק במלון תחילה (נדרים לב.) אבל לא נענש על עצם מה שלא מל את בניו כשיצא לדרך, כיון שהוא סכנת נפשות. וממילא במדבר שלא ידעו עת נסיעתם, ועל פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו, ודאי שלא היו יכולים למול, שהרי אולי מיד אחר המילה יסע הענן ונמצאו מסתכנים.

אמנם כל זמן שנשבה להם רוח צפונית, רוח שיש בה תרופה לחבלה, יכולים היו למול אף שהיו בדרך. אך מזמן שהיו נזופים למקום, בחטא העגל או בחטא המרגלים, שוב לא נשבה להם רוח צפונית וממילא היו אסורים למול את עצמם מחמת היותם בדרך, וגם אם היו רוצים למול היה משה רבינו מוחה בהם.

ואם כן אין הקושיא על ישראל מדוע לא מלו, אלא להיפך הקושיא היא על הלויים כיצד מלו וכיצד הניחם מרע"ה למול ולסכן את בניהם. בכדי ליישב קושיא זו מקדים ומעיר החתם סופר, האם אכן כל ארבעים שנה שהיו במדבר נשתנו סדרי בראשית ולא נשבה רוח צפונית בעולם, נס שהוא גדול יותר מהעמדת השמש שהעמיד יהושע בן נון למשך יום אחד. עוד מדקדק החתם סופר כפי שדקדק הבית הלוי את לשון הגמרא שלא נשב 'להם' רוח צפונית.

ומחדש החתם סופר שבאמת רוח צפונית כשמנשב בעולם הרי הוא מרפא אף את השוכבים בביתא דשישא, כי לעולם יכולה הרוח לחדור בין חלקיקי החומר. אמנם לחדור אל תוך ענני הכבוד, שהיו אדוקים זה לזה, על פי טבע עוצם אדיקותם לא היה אפשר שתכנס ביניהם רוח צפונית אם לא באופן שיתפרדו זה מזה. ומכל מקום כל זמן שלא היו נזופים נעשה להם נס ונשבה 'להם' רוח צפונית, משא"כ כשהיו נזופים אז לא נעשה להם נס זה ולא נכנסה הרוח צפונית אל תוך חדריהם וממילא היו אסורים מדינא למול את בניהם. ואמנם זאת היה רק הנהגת ישראל שחטאו בעגל ובמרגלים, משא"כ שבט לוי שלא חטא [לא בחטא העגל ולא בחטא המרגלים שלא נשלח מרגל משבט לוי], להם המשיך הנס כל הארבעים שנה ונשבה להם רוח צפונית והיו יכולים למול את בניהם.

והנה בתוך דבריו מבואר מדברי החתם סופר דרך נוספת כעין דרך הבית הלוי שבאמת לא נחלקו שני הביאורים בגמרא, וטורח הדרך ורוח צפונית אינם שני טעמים חולקים אלא טעמים המשלימים זה את זה. כי המילה היא סכנה מחמת הדרך, אלא שרוח צפונית מועילה לרפא החבלה, אך כיון שלא נשבה להם רוח צפונית ממילא היו אסורים למול מחמת הסכנה שבדרך. [אמנם צ"ב שהרי משה רבינו לא מל את בניו כשיצא לדרך אף שנשבה לו רוח צפונית, ומשמע שיציאה לדרך אין מועיל לה רוח צפונית, וצ"ע].

קושיית הפנים יפות איך קיבל משה גרים הלא אינם יכולים למול מפני הסכנה

ובפנים יפות (פ' נצבים) על הפסוק "מחוטב עציך עד שואב מימך", כתב להקשות איך קיבל משה גרים במדבר הלא קיימא לן (יבמות מו.) שאינו גר עד שימול ויטבול ובמדבר לא מלו, אם כן נכרים היו. וכתב ליישב שבאמת החשש המבואר בסוגייתנו שחסרון רוח צפונית היה בו משום חשש סכנת נפשות, הוא חשש רחוק, אלא שאין הולכים בנפשות אחר הרוב, וספק פיקוח נפש דוחה את השבת. וטעם דחייתו הוא משום שאמרו חז"ל (יומא פה:) "אמרה תורה חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה", וטעם זה שייך רק בישראל, וממילא נכרי שבא להתגייר היה מותר לו להכניס עצמו לספק סכנה כדי שיתגייר.

ואמנם מה שכתב שמקור הדין שאין הולכים בנפשות אחר הרוב הוא מכח הסברא שחלל עליו שבת אחת, הוא תמוה, שהרי הגמרא ביומא שם מביאה כמה מקורות לדין פיקוח נפש הדוחה את השבת, ומסיקה שעל כל המקורות יש לפרוך "אשכחן ודאי ספק מנא לן" ורק המקור מ"וחי בהם" - ולא שימות בהם, ממנו יש ללמוד גם לספק. הרי מבואר שסברא זו אינה שייכת לענין ספק. אך עיקר יישובו יתכן גם אם מקור הדין הוא מ'וחי בהם' ולא שימות בהם, ונאמר שדין זה הוא מדיני התורה שאין הולכים בנפשות אחר הרוב, אך גוי מותר לו למול עצמו וללכת אחר הרוב וע"ז להתגייר.

ולפי מה שנתבאר מדברי הבית הלוי והחתם סופר שרוח צפונית נשבה בעולם ורק לישראל שהיו בתוך ענני כבוד לא נשבה, אם כן קושיא מעיקרא ליתא, שהרי אותם גויים שבאו להתגייר, כל שעה שלא התגיירו לא היו בכלל ישראל ובודאי לא היו בתוך ענני כבוד, ואם כן נשבה להם רוח צפונית ומדוע לא יוכלו למול.

קושיית הפנים יפות איך מל יתרו במדבר ויישוב עפ"ד החתם סופר והבית הלוי

ובגמרא בסנהדרין (צד.) דרש רב את הפסוק (שמות יח ט) 'ויחד יתרו' - שהעביר חרב חדה על בשרו. וברש"י (ד"ה חרב): שמל את עצמו ונתגייר.

והקשה הפנים יפות כיצד מל יתרו את עצמו הלא בכך סיכן את נפשו כיון שכל אותם שנים לא נשבה רוח צפונית. ויישב הפנים יפות שאף שישראל לא מלו את בניהם שמפני ענני לא נשבה להם רוח צפונית, אבל יתרו שהיה מחוץ לענן הכבוד נשבה לו רוח צפונית ולכן יכול היה למול את עצמו בלא סכנה. והעיר בספר חבצלת השרון (שמות שם) שנמצא לפי זה שהפנים יפות עצמו נחית לסברא זו של הבית הלוי והחתם סופר, ולפי זה באמת מיושבת גם קושייתו בפרשת נצבים מכל גרים שגייר משה.

"החתם

סופר דוחה

את דבריו,

כי בודאי

חלילה

למשה

רבינו ולשום

מנהגי

מישראל

שיש בידו

למחות

בעוברי

עבירה, או

במתעצלי

קיום עבודה

ותורה שלא

ימחה"

החידוש היומי מוקדש

להצלחת התורם ובני משפחתו

בכל העניינים